

פסח

חמץ

- א. מדוע שותים ארבע כוסות כנגד ארבע לשונות של גאולה - והלא הגאולה היא אחת בלבד?
- ב. מפני מה זימן הקב"ה מט"ו ועד כ"א בניסן בהלה גדולה ופחד רב מאימת המצרים שיצאו למלחמה?
- ג. למה לא אמרו בני ישראל שירה מיד בצאתם ממצרים? ומדוע המתינו עד לקריעת ים סוף?
- ד. ועוד תמוה, מה שמצינו אצל אליהו הנביא שהוכיח קבל עם ועדה - על ידי עשיית המזבח - ש"ה' הוא האלוקים", ומדוע עשה כן רק אחרי שלוש שנות רעב?
- ה. מדוע איסור אכילת חמץ הוא כה חמור, עד שהעובר עליו עונשו כרת? ואף על עצם מציאותו של החמץ נאמר: "בל יראה ובל ימצא", וכן נצטוו עליו "תשביתו" - דבר שאין לו אח ורע בכל התורה כולה?
- ו. חז"ל המשילו את היצר הרע לחמץ, ויש להבין במה הם דומים?

ארבע גאולות

עניינים רבים בחג הפסח קשורים בקשר הדוק למספר ארבע: ארבעה בנים, ארבע קושיות, ארבע לשונות של גאולה, ושתיית ארבע כוסות. ובספר שפת אמת ביאר, שארבעת הקושיות שאנו שואלים "מה נשתנה" הן כנגד ארבעה בנים:

החכם - כנגד מצה, מאכל של מצוה.

הרשע - כנגד מרור, שמסרב לכל דבר מרירות.

התם - כנגד הסבה, שרק לזה הוא שם לב.

שאינו יודע לשאול - כנגד זה שמטבילין ב' פעמים.

ובגמרא **במסכת פסחים** מבואר, שארבע כוסות הם כנגד ארבע לשונות של גאולה - והוצאתי, והצלתי, וגאלתי ולקחתי. ויש לתמוה, שהרי גאולה אחת היתה, בט"ו בניסן, וכיצד איפוא נתחלקה לארבעה חלקים בארבע לשונות?

מחדש הגאון **החיד"א**, שבעצם היו ארבעה שלבים בגאולה:

ויבואר על פי דברי חז"ל **במסכת עדויות** (ב', י'), שאמרו שעשרת המכות היו במשך שנה תמימה. ולפי זה, מאחר שהמכות הסתיימו בחודש ניסן - כשיצאו ממצרים - הרי בחשבון פשוט יוצא שהמכות אף החלו בחודש ניסן.

והרי ודאי שלא יתכן, שבאותה שעה שהמצרים קיבלו את המכות היו גם מעבידים את בני ישראל בפרך.

אלא -

מניסן - כשהתחילו המכות - ועד תשרי, במשך חצי שנה הקלו המצרים את השעבוד, והעבידו את ישראל בעבודות קלות בלבד. ולאחר מכן - מתשרי ועד ניסן - נתבאר **במסכת ראש השנה** (דף י"א:), שפסקה העבודה כליל.

ולפי זה יתבאר להפליא:

"והוצאתי" - מניסן ועד תשרי, שבזמן זה פסק השעבוד הקשה, הלא הוא **"סבלות מצרים"**.

"והצלתי" - מתשרי ועד ניסן - הוא הזמן שבו פסקו מלעבוד, **"והצלתי מעבודתם"**.

"וגאלתי" - הגאולה היא עצם היציאה ממצרים - בט"ו בניסן.

"ולקחתי" - היינו מתן תורה, שבו הושלמה הגאולה ונסתיימו כל חלקי החירות.

וכנגד ארבעה חלקים הללו שותים ארבע כוסות.

ארבע כוסות יין וארבע התיכות מצה

והנה, בנוסף לארבעה בנים, קושיות, כוסות יין ולשונות של גאולה, ישנו פריט **חמישי** שאינו ידוע כל כך, ואף הוא סובב סביב המספר ארבע:

בטעמי המנהגים (סי' תק"כ) הקשה: מאחר שהכל טוב סביב המספר ארבע, מדוע ישנן שלוש מצות? ותירץ, שמסיבה זו חוצים את המצה האמצעית לשתיים, והרי לנו ארבע מצות...

על כל פנים, קיים עומק וענין נוסף בארבעת המצות, שכן תיקנו חז"ל לאכול ארבע חתיכות מצה:

האחד, בברכת המוציא.

השני, כשמברך "על אכילת מצה".

השלישי, במצות כורך.

והרביעי, הוא האפיקומן.

בספר **תורת חיים** (חולין צ"ב, והובא באריכות בפרשת ויגש) מובא ביאור מופלא, על הקשר בין המאכל והמשתה - ארבעה כזיתות מצה עם ארבע כוסות היין: שהנה מפורש בתורה: **"מקץ שלושים שנה וארבע מאות שנה יצאו ממצרים"**.

מאידך, מבואר בחז"ל, שעם ישראל נשתעבדו בעבודת פרך שמונים ושש שנה בלבד. כי עבודת הפרך החלה משעת לידתה של מרים, ומכאן שמה **"מרים"** - מלשון **"זימדו את חייהם"**. ויצאו ממצרים כשמרים היתה בת שמונים ושש שנה.

נמצא, שעבדו בפרך רק **חמישית** מהזמן שנקבע, ועל ארבעה חלקים ויתר ה'!

ולפיכך יאירו הדברים, שכן **"כוס"** - בגימטריה שמונים ושש!

ונרמז דווקא בתיבה זו, כיון שכוס מרמז לישועה, שנאמר: **"כוס ישועות אשא"**.

ומשום כך שותים ארבע כוסות, לרמז על ארבע פעמים שמונים ושש שהקב"ה ויתר לבני ישראל! ארבע **"ישועות"** שעשה הקב"ה לעמו!

ובפרט שעיקר המצוה דווקא **ביין ישן** - בגימטריה ארבע מאות ושלושים.

"יין ישן" שניתן לתוך **"כוס"**!!!

לרמז על ארבע מאות ושלושים שנה שהומרו והוחלפו בשמונים ושש שנים בלבד!

ומאותו הטעם תיקנו חז"ל לאכול ארבע חתיכות של מצה, וזאת כדי לרמז על מהירות הקץ. שהקב"ה ויתר לעם ישראל על ארבע ידות מתוך החמש - והמצה היא שמרמזת יותר מכל על החיפזון!!!

פחד ואימה קדמו לשירה

והנה, למעלה משנה - בני ישראל היו בתהליך הגאולה, תהליך שכולו אושר ושמחה, יציאה מעבדות לחירות. ואט אט, בהדרגה, פחת מהם עול השעבוד עד שיצאו כליל לחירות. וכל אותו האושר ואותה השמחה היו מנת חלקם במשך כל אותה שנה.

כל אותה שנה - מלבד שבוע אחד! מט"ו ועד כ"א ניסן - שבו סבלו בני ישראל פחד ואימה, כאשר המצרים היו רודפים אחריהם!

ועם ישראל, שזה עתה יצא לחירות, נחרד עד למאוד מאימת החיילים המצרים שהיו חדורי רוח קרב...

ואז - לאחר שבוע - נבקע לו הים בהוד והדר לשני חלקים!

וכשהקב"ה, בחסדו הגדול, הציל את עם ישראל והטביע את אויביו, פרצה לה השירה - שירת הים!

ואמנם הדבר תמוה, לשם מה היה צורך באותו השבוע להפיל אימה וחרדה על עם ישראל? ויתר על כן קשה, למה לא אמרו ישראל שירה מיד בצאתם ממצרים - וכי עצם היציאה לאחר ניסים רבים אין בה טעם די והותר בכדי לשיר? מפני מה הוצרכו דווקא לנס קריעת ים סוף על מנת לשיר לה' את שירת הים?

ובמבט רחב יותר ניתן למצוא כעין זה בכמה וכמה אירועים בתנ"ך:

במחלוקת קרח ועדתו - נבלעו ונשרפו מאות אנשים. ורק אז לקח משה רבינו י"ב מטות, וראו כל העם כי פרח מטה אהרן. ומה עשו אז? "ויקחו איש מטהו", והמחלוקת שקטה. ותמוה, מדוע עשה משה כך רק אחרי שמתו אנשים רבים כל כך, והלא אילו היה ה' עושה נס כזה מיד, היתה המחלוקת דועכת מאליה בתחילה?

אליהו בהר הכרמל

וכן בזמנו של אחאב המלך - שהיה עובד עבודה זרה, וחטא והחטיא את ישראל, והרשיע רבות עד שמנו אותו במסכת סנהדרין (פרק חלק) בין שלושת המלכים שאין להם חלק לעולם הבא.

ולאחאב, היה שר - הלא הוא חיאל בית האלי, ושר זה הלך לגור ביריחו, והחל לבנות אותה, אלא שקללת יהושע רבצה על מי שיבנה את יריחו - שהרי כה אמר יהושע: "בבכורו ייסדנה, ובצעירו יציב דלתותיה", ומדבריו של יהושע

לא נפל ארצה כמלא הנימה - כבר בהתחלה, כשהחל לבנות, קבר חיאל את בנו בכורו. המשיך מעט לבנות - ומת גם בנו השני. עד שכשסיים את הבניה מתו כל בניו, שבעה במספר.

באו הכל לנחמו. וכיון שהיה שר, גם אחאב המלך היה בין הבאים.

באותה שעה פנה אחאב לאליהו הנביא בשאלה מתריסה: קללת יהושע אכן נתקיימה, כפי שראינו בעינינו, אבל כיצד יתכן שקללת התלמיד חשובה מקללת הרב? הלא משה רבינו קילל ואמר, שאם חס ושלום "וסרתם ועבדתם", אזי - "וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים", והלא אנחנו - אחאב והעם - עובדים עבודה זרה, והגשם אינו מפסיק כלל!

אמר אליהו הנביא: נשבע אני שלא ירד גשם שלוש שנים, וכך היה.

מאחר שלא ירד גשם, נעשה רעב עצום בארץ ישראל. לאחר שלוש שנים, ראה אחאב את אליהו, וקרא לו "עוכר ישראל". אמר לו אליהו הנביא, אתה הוא זה שעוכר את ישראל - הלא אתה חטאת והחטאת אותם בעבודה זרה.

פנה אליהו לאחאב והציע לו: הבה נעשה מזבח לכל קבוצה - לה' יתברך, ולבעל, ויבחנו דבריכם עם מי האמת. אצל מי תדלק האש על המזבח - האם יוריד הקב"ה אש למזבח, או שמא הבעל ידליק את מזבחותיו?

כיון שידעו נביאי הבעל את האמת, שהבעל כמובן אינו יכול להוריד אש למזבחותיהם - לכן שלחו את חיאל על מנת שיסתתר מתחת למזבח, והוא זה שיצית את המזבח, וכך יחשבו הכל שהבעל הוריד אש.

נורא הדבר! אותו חיאל, שכבר ידע בבירור את האמת, וראה במו עיניו כיצד מתו כל שבעת בניו בזמן שבנה את יריחו, הסכים ללכת ולהסתתר מתחת למזבח הבעל, אף על פי שידע בוודאות שעתיד הוא למות שם על ידי האש. הוא מסר את נפשו כדי לחלל שם שמים!!!

אבל מה עשה ה'? שלח נחש שהכיש את חיאל.

וכשצעקו כל נביאי הבעל לאלילים - כמובן שלא נענו. אולם כשאלהו הנביא, בשעת המנחה, בנה מזבח לה' וצעק: "ענני ה' ענני" - ירדה אש מהשמים! והיה זה מאורע מפעים ומרגש, ומיד צעקו כל העם: "ה' הוא האלוקים" - והרגו את כל נביאי הבעל!

אשר החמץ

ואפילו אחאב עצמו, התפעל כל כך עד שנעשה בעל תשובה במשך עשרים

ושתיים שנה!

ושוב קשה, מפני מה לא עשה אליהו מזבח מיד, אלא נצרך להמתין שלש שנים שהיו כרוכות בסבל כביר של רעב כבד על הארץ? יעשה הוא מזבח מיד, והכל יאמינו בה'!

אימתי הלב נפתח

מבאר המגיד רבי שלום שבדרון זצוק"ל: לאדם יש מלחמה פנימית עם עצמו, הנשמה מצד אחד, והגוף מהצד האחר. ושלווה כלים של האדם מנהלים את המלחמה - מח, לב וכבד - ובראשי תיבות מלך.

המח - מאמין בה', הלב - באמצע, והכבד - מושך לתאוות. יוצא, שהמח והכבד נלחמים עם מי יהיה הלב!

ואם כן, מי שטובע בים תאוותיו - סימן הוא שהכבד שבו ניצח והכריע את המלחמה על הלב - ושום נס לא ישכנע אותו!

ולפי שאין אדם חוטא, אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות, הרי שההגיון נעלם והולך לו בשעת החטא, ומה יעזור ומה יועיל להראות ניסים לבעל החטא?! ואף אם יתפעל שעה שעתיים מהנס, ודאי שלאחר מכן שוב יחזור לסורו. וממילא מבואר באור יקרות -

קרח ואחאב - לא היו מסוגלים להבין מיד את גודל הנס, שכן קודם עשיית הנס היה צורך לפתוח את ליבם, ורק כאשר הלב נשבר - כשמאות רבות של אנשים מתו בשריפה, וכשהיה רעב כבד בארץ - רק אז היצר הרע כבר לא שלט בהם, ועיניהם היו כבר מסוגלות להבחין בגודלו ועוצמתו של הנס!

ואף אצל בני ישראל כשיצאו ממצרים, כל זמן שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה, והיו דשנים ושמחים מעצם היציאה, שום דבר לא יכול היה להשיב את ליבם לדרך הישר - ואפילו שנה של ניסים לא היתה מועילה להם.

אבל, כשחלף ועבר לו שבוע אחד, בו זימן להם הקב"ה פחד אימה וחרדה גדולה, או אז - הלב נפתח! עם ישראל צעקו להקב"ה מעומק ליבם לנס נוסף! וכשהלב פתוח - פורצת השירה האמיתית - "ויאמינו בה' ובמשה עבדו"!

חומר איסור חמץ

ולפי זה יובן היטב עומק איסור חמץ:

שהרי יש כאן דבר פלא למתבונן - איך ולמה איסור חמץ הינו חמור כל כך, איסור שאין לו אח ורע בכל התורה כולה - שכן על אכילתו חייבים כרת, בניגוד לכל שאר המאכלות האסורות שעונשם במלקות!

ולא זו בלבד, אלא שגם מי שאיננו אוכל את החמץ מוזהר עליו ב"בל יראה ובל ימצא" - שני לאוין שלא מצאנו דוגמתם בכל התורה כולה. ובפרט **שבתוספות** (פסחים דף כ"ח.) מבואר, שעובר על שני הלאוין הללו בכל עת ובכל שעה, ובכל רגע ורגע שיש ברשותו חמץ עובר בשני לאוין.

כל רגע - שני לאוין!

ויש הסוברים שגם מצוות עשה של "תשביתו" - היא מצווה בכל רגע ורגע, והמקיים חמץ עובר עליה שוב ושוב!

כל רגע - שני לאוין ועשה!

פרוסת לחם אחת - אלפים ורבבות של לאוין!!!

ובשל כך נוהגים ישראל לעשות כל מאמץ, כדי שלא ישאר אף קורטוב או גרגיר של חמץ. ולכן מבטלים את החמץ ומפקירים אותו, ובנוסף גם מוכרים אותו לגוי, ואת החמץ הידוע מבערים בשריפת חמץ!

אף על פי שמן התורה יכול לבער את החמץ על ידי שיפקירנו, שיאמר: חמץ זה אינו שלי, מכל מקום נוהגים ישראל לחפש את החמץ, ולבדוק ולשפשף ולהבריק!

ומדוע -

מדוע איסור חמץ הוא כה חמור?

חז"ל המשילו את היצר הרע לחמץ ואת המצות למצוות

במכילתא דרשו את הפסוק: "ושמרתם את המצות" - שאין הכוונה לאכילת מצה גרידא, אלא לכל המצוות כולן, כלומר, ושמרתם את המצוות - מצווה הבאה לידך אל תחמיצנה.

ויש לעיין בדבר, מדוע שינו חז"ל ודרשו את הפסוק שלא כפשוטו?

וכן **במסכת ברכות** (דף י"ז.) מובא, שרבי אלכסנדרו כי אשר היה מסיים את תפילתו היה נוהג לומר: "ריבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה". פירש רש"י - שאור הוא היצר הרע. וגם בזה יש לעיין, מדוע משווים את היצר הרע לחמץ?

כוחו של היצר הרע

מבאר הרב יעקב מאיר זוננפלד שליט"א ביאור נפלא:

יש להתבונן, מה בין מצה לחמץ: הלא בשניהם יש קמח, ובשניהם יש מים. ואף תיבותיהם דומות זו לזו, חמץ ומצה שונים באותיותיהם רק בדבר אחד: ה' הפכה לח'. אם נוסיף קו קטן לה' של המצה, יהיו בידינו אותיות חמץ!

וכן הוא הדבר גם בעשיית המצה - עד ח"י רגעים היא מצה, ורגע אחד קטן אחר כך הינה חמץ גמור.

ומדוע ההבדל בין החמץ למצה הוא כה קטן?

אוצר החכמה

כיון שכל מהותו של החמץ הוא השקר, שהרי אין בו בחמץ כלום. הלא אותם מעט מים וקמח כששהו באוויר, החמיצו ותפחו - וגדלו מעבר לשיעור מצה! אבל כל הגודל הזה הוא שקרי! הוא אויר! הוא דבר לא מציאותי! דמיון!

ובעצם, אותו הדבר הוא היצר הרע, וזהו שורש החטא:

וכמו שמבאר הספורנו את מאמר חז"ל: "יש לו מנה, רוצה מאתיים", מדוע באמת הדבר כך? מפני מה לעולם לא ישבע האדם מתאוות העולם הזה?

והטעם מבהיל על הרעיון למתבונן: כיון שכל תוקפו וחוזקו של היצר הרע - הוא הדמיון. השקר.

היצר מכניס לאדם מחשבה כוזבת - אם תקנה דבר פלוני, תהיה מאושר! אם הבית הזה והזה יהיה שלך - יהיה לך טוב!

וכך, כאשר האדם חוסך פרוטה לפרוטה כדי לקנות את אותו החפץ - משאת נפשו - וסוף סוף הגיע היום והצליח לקנותו, האם הוא מאושר? ודאי שלא, שהרי מיד הוא חולם על דבר חדש, טוב ומשוכלל יותר.

ולמה?

כי הכל דמיון, ורק דמיון. ולכן כשמגיע רגע האמת, והאדם כבר השיג את החפץ שכה חשק בו, הרי היצר הרע לא יכול לקיים את הבטחתו, ולשנות את המציאות ולהפוך אותו למאושר!!! לכן בא היצר ו"מוכר" לו דמיון חדש, "נשיאים ורוח וגשם אין", הבטחות חסרות כל כיסוי!

אוצר החכמה

ודבר זה ממשיך שוב ושוב במשך כל ימי חיי האדם על פני האדמה - האדם טועה ושוגה והולך שולל אחרי יצרו אלפי פעמים. בכל רגע ורגע היצר אומר לו: **תאכל את זה** - תהנה, יהיה לך אך טוב. **תדבר לשון הרע** - תרוויח. **תקנה, תמכור, תגנוב** - בסוף תהנה מהכסף, תקנה לך את כל תענוגות העולם.

אבל המציאות - אחרת לגמרי.

תורת חסד - ב / חנן, אילן בן שלום {עמוד 66} {2206465}

ואותו היצר הרע - משול לחמץ! גם החמץ כמו היצר, אין מאחריו שום אמת, רק דמיון, הקמח והמים היו - בא החמץ והוסיף עליהם אויר, ניפח אותם, אבל באמת יש כאן דמיון בלבד, דמיון כאילו הם גדולים!

ניסן כנגד תשרי

ומוסיף המגלה עמוקות (ואתחנן ק"ו) דבר פלא:

ישנם שני חודשים בשנה המקבילים זה לזה - ניסן ותשרי!

כי בחודש תשרי עושים תשובה גמורה - ומבערים את החמץ שבנפש!

ואילו בחודש ניסן מנקים את החמץ - שהוא ביעור חמץ שבגוף!

ואת החמץ שכולו שקר, דרשו חז"ל שיש לבער בשבעת ימי הפסח - להתחזק באמונה! לא להחמיץ שום מצווה! שכן הקב"ה רוצה בפסח שכולנו נפתח את הלב!

ואותו הלב, שכל כך מושפע מהיצר הרע במשך כל השנה - מנקים אותו בימי הפסח על ידי שריפת כל זיק של ניפוח דמיוני - כל שבב של יצר הרע! את אותו שאור שבעיסה אנו דוחים מכל וכל בימים אלו, "בל יראה ובל ימצא", למען נעבוד את בוראנו, בלב טהור ובנפש חפצה!

ואם כן מאירים דברי חז"ל שדרשו: "ושמרתם את המצות", אלו ה"מצוות".

ומעתה יאירו דברי המשנה: "בודקים את החמץ לאור הנר" - כי איך מסלקים את החמץ? על ידי תורה ומצוות שנאמר בהם: "כי נר מצווה, ותורה אור".

